Trípodos, número 20, Barcelona, 2007

Eugeni d'Ors i el periodisme d'idees

Xavier Pla

Xavier Pla és professor de Literatura Catalana Contemporània i Teoria Literària a la Universitat de Girona. Es va doctorar en Literatura a la Universitat de la Sorbona de París amb una tesi sobre l'obra de Josep Pla. És l'editor de l'*Obra catalana completa* d'Eugeni d'Ors (Quaderns Crema).

Having discarded with disdain the modernists' idea of "art for art's sake", Eugeni d'Ors decided at an early age to stop being a mere spectator-citizen and to become a journalist who felt both indebted to and solidarity with the society which had welcomed him. Ors attempted to define for the first time the modern intellectual in Catalonia. Neither Maragall, nor of course Alomar, Casellas, Pijoan, Brossa, Coromines or Rovira i Virgili, ever managed to even begin to intuit the movement of roles within the Catalan literary sphere which all of this entailed. Eugeni d'Ors adhered to a literature of social participation without renouncing a unique desire for style and a cultural ambition which was unprecedented in Catalonia. The novelty was that Ors tried to use his literary prestige to give credibility to a new way of writing which was intended to reverberate in public life, an extraordinary discourse in a Catalonia which was undergoing a complete political transformation.

El mes de març de 1908 el rei Alfons XIII va visitar Barcelona per tranquil·litzar la societat catalana, atemorida en aquells moments per atemptats anarquistes de tota mena. Polítics i artistes, burgesos i jerarques, l'esperaven a l'estació de tren de les nou del matí. Aquell dia, a la mateixa hora, un jove escriptor i periodista, Eugeni d'Ors, tancat a la seva habitació, deixava anar la seva imaginació llegint un llibre sobre l'emperador Carles V. Allunyat del fervor de les multituds, a migdia, va decidir visitar el taller d'uns artistes amics seus. L'espessor del fum del tabac, la ingesta de tota mena de licors, la contemplació dels olis i dibuixos i de les últimes revistes modernistes alemanyes; en definitiva, la voluptuosa intimitat creada per la tertúlia entre companys d'una certa bohèmia, oferia un consol balsàmic a la trista solitud d'un Eugeni d'Ors que ja començava a autodefinir-se com a "intel·lectual". A la sis de la tarda, només la cridòria de la gent que pujava des del carrer en aquelles "reials jornades" va arribar a interpel·lar el discret orgull d'aquelles personalitats que se sabien protegides en la seva venerada "torre de vori". Però, de cop, sorgia el dubte, potser el cansament. ¿No seria millor abandonar aquella obstinació heroica, deia Ors, i confondre's gregàriament amb les masses? ¿No valdria la pena deixar-se glorificar per la multitud, incorporar-se a la majoria, rebre elogis i premis i medalles com qualsevol poetastre de la cort?

Des de les pàgines de la revista *Empori*, Eugeni d'Ors (1881-1954) acabava de prendre una determinació de gran transcendència per a la seva trajectòria literària. Només deu anys després de la publicació del *J'accuse!* d'Émile Zola, Ors es va proposar definir per primera vegada l'intel·lectual modern a Catalunya. Ors desafiava "els perills d'aquest descens fins a les multituds", i cridava la nova generació del nou-cents a la intervenció en la ciutat, amb una clara voluntat d'orientació social: "Nosaltres, en la Intervenció, combreguem". La posició d'Eugeni d'Ors era clarament de compromís i, com tants d'altres escriptors de l'Europa del moment, va jugar a fons la lògica de la "invenció de l'intel·lectual". Descartat amb menyspreu l'"art per l'art" dels modernistes, Ors va decidir deixar de ser un simple espectador ciutadà per passar a ser un periodista que se sentia deutor o solidari de la societat que l'acollia. Ni Maragall, ni, per suposat, Alomar, Casellas, Pijoan, Brossa, Coromines o Rovira i Virgili, no van arribar mai ni tan sols a intuir el desplaçament de rols dins de l'esfera literària catalana que tot plegat comportava. Eugeni d'Ors s'adheria a una literatura de participació social sense renunciar mai a una singular voluntat d'estil

i a una ambició cultural sense precedents a Catalunya. La novetat era que Ors pretenia servir-se del seu prestigi literari per donar credibilitat a un nou tipus de paraula que havia de ressonar en la vida civil, un discurs inaudit en una Catalunya en plena transformació política. D'una banda, Ors no concebia la literatura com una finalitat en si mateixa, i això ja representava una novetat. Per Ors, l'entusiasta Eugeni d'Ors, el verb "escriure" va deixar de ser intransitiu, i lentament la seva acció intel·lectual es va tornar doctrinal. Per això va poder abandonar certs jocs estetitzants i consolidar ben aviat un nou discurs, de debat polític i d'idees, i a l'hora desenvolupar una prosa artística, reconeguda tant pels seus continguts com pel seu singular llenguatge. De l'altra, Ors se servirà sempre dels diaris com a plataformes per assumir la voluntat de transformació social que proposava i per poder exposar el seu pensament.

Des de *La Veu de Catalunya*, el portaveu del catalanisme polític conservador, i a través del "Glosari", la columna periodística més influent del segle passat, Ors, convertit en Xènius, es presentava sempre atent al present, disposat a escoltar "les palpitacions del temps". Però la "glosa" no és només un article d'expressió personal firmat per un extraordinari observador de la realitat ciutadana. En les gloses hi ha poesia i assaig, narració i anàlisi, política i literatura, llengua i cinema, moda i publicitat. A més, val la pena destacar les múltiples referències autobiogràfiques, que no són pas precisament els elements menys interessants de la seva faceta com a periodista: tant hi apareix un trist record infantil d'un Ors atemorit i perdut a Canaletes, com la genial captació poètica d'un instant sensual d'un ramat de cavalls a la platja de la Barceloneta. Xènius mostra als lectors tota la seva insaciable curiositat intentant revitalitzar l'esperit crític d'una societat que probablement estava més endormiscada del que ell s'imaginava. Davant de l'irresoluble binomi de les relacions entre l'art i el poder, que han marcat tota la cultura del segle XX, Ors es va convertir en un escriptor públic que realitzava una obra personal d'opinió que se sustentava només per l'autoritat de qui la subscrivia. La seva paraula va esdevenir instrument i vehicle d'un ideari que potser no sempre la societat reclamava. L'europeisme sistemàtic, la desprovincialització de Catalunya, l'entronització de Barcelona com a capital nacional de Catalunya o el retorn als valors clàssics estaven clars i eren assumits socialment. Però quan Ors va començar a pressionar i va tractar també d'estendre el precepte de l'"obra ben feta", la lluita per la cultura, l'educació de la voluntat, els conceptes de continuïtat, obediència o disciplina, es va trobar que ja no

despertaven les mateixes adhesions. D'aquí la necessitat d'explicar-se contínuament. D'aquí també un dels malentesos del "noucentisme", un concepte encunyat per ell mateix l'any 1906 i que li va funcionar perfectament com a relat fundador i autojustificatiu d'algunes de les seves actuacions. D'aquí, finalment, la necessitat de la demostració simbòlica, de plantejar-se com representar artísticament un pensament complex com el seu, per exemple en la novel·la *La ben plantada*.

Tota la trajectòria literària d'Eugeni d'Ors està marcada per aquestes ambivalències intel·lectuals, que es tradueixen en aquell "carnet d'un civilitzat", tal com ell mateix definia el seu "glosari". Avui es fa difícil mesurar l'impacte que devia tenir entre una generació sencera de lectors aquell article de la primera pàgina de *La Veu*, que es convertiria en el magne autoretrat intel·lectual del seu autor, començat en català l'any 1906 i amb successives continuacions en castellà, a partir de 1921. El glosador pretenia essencialment convertir-se en un periodista d'idees. Però és ben clar que l'admirador de Llull, d'Erasme, de Goethe, de Carlyle o de Bergson hauria pogut anhelar perfectament un futur prometedor com a filòsof, psicòleg o crític d'art. O fins i tot com a poeta, dibuixant, novel·lista o polític. Potser per aquest motiu, Ors explicità sempre una clara preocupació per l'adscripció genèrica dels seus escrits. Des de ben jove. Ors havia declarat la seva intenció d'acollir-se a la denominació de "periodista". Diferenciat del filòsof, de l'historiador o del sociòleg, el periodista, glorificat com a testimoni de la civilització moderna, serà un "gazetiller d'eternitats". El "glosari" es convertirà en un gènere de creació personal, de caràcter inductiu, que exposarà un cert "culte al jo" i que pretendrà entrar en confidència subjectiva amb el món. Però quan es van publicar per primera vegada els *Essais* de Montaigne segons el manuscrit de Bordeus (1906), per exemple, Ors es va sentir obligat a teoritzar sobre el seu mateix projecte periodístic: considerava els *Essais* com el "diari d'un filòsof inscrivint els seus pensaments al compàs de la vida". I, per tant, el mateix Montaigne, un gloriós precedent... del glosador. Així, Ors s'erigia també en un moralista que, recordant Voltaire, volia ser un memorialista.

Pocs anys més tard, el 1914, en una sèrie de gloses sobre els assaigs d'André Suarès, Ors va exposar novament els seus dubtes sobre la possibilitat de l'existència d'un assagisme pur. Segons Ors, el que en el segle XVII era denominat "moralista" i en el XVIII "enciclopedista" hauria hagut de derivar, de manera gairebé natural, en el segle XX, en l'"assagista". Aquest seria, finalment, el

terme adequat per assenyalar Montaigne i La Rochefoucauld, Diderot i Lessing i, del seu temps, Georg Simmel i Rémy de Gourmont. Però en Ors hi ha sempre l'enyorament d'una *Weltauschung*. El glosador reclamarà al seu model d'escriptor una "visió del món" que no demanaria a un simple artista de la paraula, a un poeta, però sí, sempre, a un assagista. Per això, inevitablement, Ors serà un periodista d'idees desdoblat, com a mínim, en filòsof. La seva activitat, doncs, no serà mai la d'un intel·lectual en un sentit restringit, però tampoc la d'un retòric de l'assaig. Perquè quan Ors exercia com a crític d'art, el seu text semblava una prolongació, un eco de les obres que interpretava. I quan fabulava, ficcionalizava o se servia de la paraula poètica, s'imposaven l'assaig, el breviari i, en definitiva, la lliçó.

Relegat al paper d'assagista i de teòric de la cultura, Ors va acabar convertint-se en un intel·lectual dissident i sempre heterodox. Quan va deixar Catalunya va començar a donar la impressió d'emprendre un inacabable soliloqui, convertit en una mena d'intel·lectual errant, en diàleg permanent amb ell mateix, deambulant sense brúixola, solitari en un món de màscares, fins a la seva mort, l'any 1954. Ors devia arribar a ser un periodista necessari per a la societat que, tot i ser admirat intel·lectualment, sempre va estar a un punt de ser acusat d'obscur, de confús, d'elitista, en definitiva, d'estèril. Però, per poc que hi pensem, ens adonarem que Ors va ser un intel·lectual que va assumir amb rotunditat el risc del contacte amb el poder polític, a Catalunya i a Espanya. Però això ja deu ser una altra història... que probablement també és la nostra mateixa història...